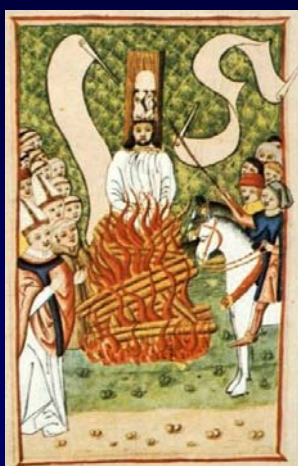

Víra a zbožnost

Základní náboženský vývoj v Českých zemích v raném novověku

České země na počátku novověku – rarita z náboženského hlediska.

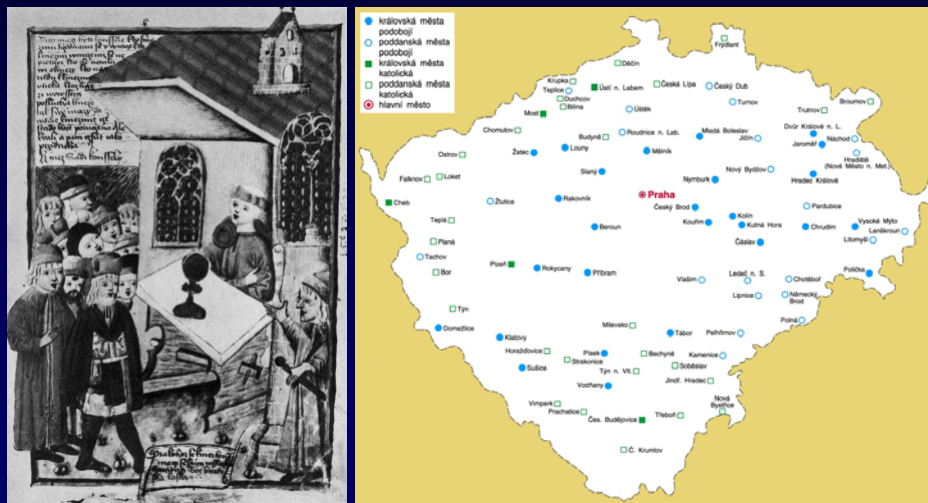
Upálení Jana Husa – Jenský kodex

Následky Husitské revoluce z 15. století
vznik utrakvistického (kališnického)
náboženství – uznané i papežem –
Bazilejská kompaktáta 1436.

České poselstvo na Bazilejském koncilu.

Utrakvismus – první evropská reformovaná církev – nevyžadoval celibát kněží, umožňoval přijímání podobojí, čeština jako bohoslužebný jazyk, malé děti se mohou účastnit mše.

Katolické církvi byla během husitské revoluce odejmuta politická moc – v Čechách více než 200 let netvořila stav na zemském sněmu.

Na Moravě situace jiná – Olomoucké biskupství nebylo zrušeno.

Zasedání zemského sněmu v Čáslavi roku 1421.

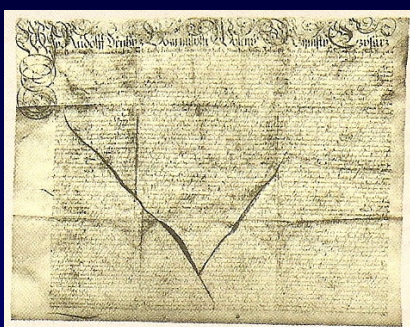
Po četných třenicích byla od konce 15. století nastolena náboženská rovnováha, kdy v českých zemích žili vedle sebe v míru katolíci i utrakvisté.

Proměna této rovnováhy – vypuknutí reformace v německých oblastech ve 20. letech 16. století. Vliv luteránství – rozštěpení českých utrakvistů na staroutrakvisty (původní kališnické ideály, blízkost katolické církvi) a novoutrakvisty (větší příklon k reformovanému učení Martina Luthera). Posílení vlivu Jednoty bratrské. Ve druhé polovině 16. postupný rozmach reformačních církví a různých sekt – u nás např. novokřtěnci.

Kolem roku 1600 pouze 10-15% obyvatel Čech byli katolíci.

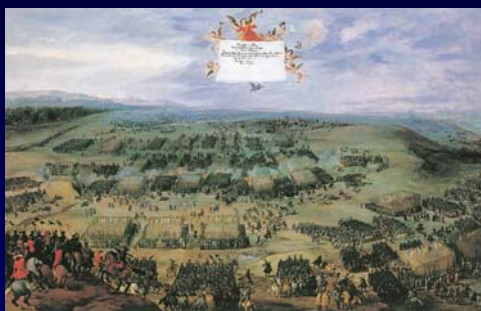

V roce 1609 přijat tzv. Rudolfův majestát, který umožňoval volbu náboženství nejen vrchnostem, ale i jejich poddaným. Tento liberální náboženský zákon v praxi fungoval pouze do bitvy na Bílé hoře 1620.

Originál tzv. Rudolfova majestátu vystavený v rámci 400 letého výročí jeho podpisu v roce 2009. Po porážce stavovského povstání v roce 1620 jej zrušil císař Ferdinand II. Nechal jej rozstříhnout a spálit jeho pečeť.

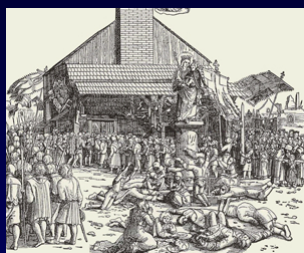
Po roce 1620 plošná rekatolizace – nejdříve vypovězení nekatoličtí kněží a sekty, univerzita v Praze odebrána utrakvistům. Rekatolizace královských měst a později i šlechty – dostali na výběr – konvertovat nebo opustit zemi.

Nové náboženské pořádky zakotveny zákonně Obnovené zřízení zemské (1627, 1628).

Po jedné generaci byla většina obyvatel českých zemí katolíci.

V letech 1650-1750 obrovský rozmach katolické zbožnosti ve všech formách (náboženská bratrstva, poutě, náboženské řády, mariánský kult atd.)

V roce 1585 existovalo v Čechách pouze přibližně 1360 obsazených far a z toho více než 70% bylo v rukou novoutrakvistů. Redukce znamenala zvětšení teritoriálního rozsahu farností a tak ztížení podmínek pro pastorační činnosti duchovních. Nemalá část takto obsazených far byla navíc v držení osob bez patřičného vzdělání a mnohdy i svěcení a mravní způsobilosti.

Po roce 1620 se rozpadla síť utrakvistických far a situace se dále zhoršila. V roce 1641 bylo uváděno pouze kolem 1000 farních kostelů a polovina jich nebyla obsazena. Teprve na počátku 18. století se situace stabilizovala a postupně zlepšovala.

Náboženské řády v Českých zemích

Hrály významnou úlohu jak v náboženském životě vyšších vrstev, tak i prostých lidí.

Některé katolické řády byly v českých zemích přítomny již od středověku (benediktini, cisterciáci, premonstráti). Před rokem 1420 působilo v Čechách a na Moravě asi 230 klášterů různých řádů.

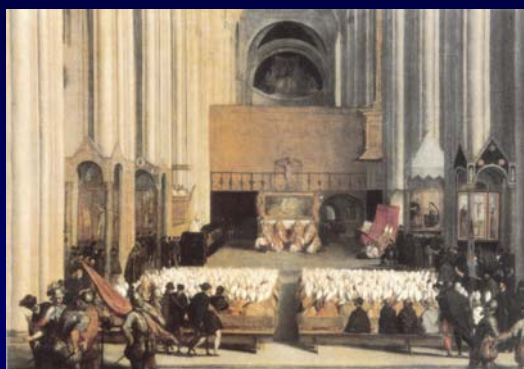
Bývalý benediktinský klášter v Kladrubec zrušený roku 1785 Josefem II.

V průběhu husitských bouří a následujícího nestabilního období byly mnohé kláštery oslabeny nebo zničeny. Část z nich postupně obnovena, ale na počátku 16. století pouze asi 140 klášterů, z nichž polovina byla v hospodářské i personální krizi a spíše jen přežívala. V průběhu první poloviny 16. století zejména v souvislosti s vypuknutím reformace docházelo k dalšímu omezení jejich činnosti.

Ruiny premonstrátského kláštera Rosa Coeli v Dolních Kounicích

Reformované církve neviděly v řádech žádný smysl a tak především nekatoličtí zeměpáni často řádové kláštery sekularizovali, aby mohli nakládat s jejich majetkem. Mnohé kláštery zanikaly postupně samy bez podpory donátorů a pro nedostatek členů. Ve druhé polovině 16. století po Tridentském koncilu se začíná situace pomalu zlepšovat.

Zasedání Tridentského koncilu 1545-1549,
1551-1552, 1562-1563

Tridentský koncil byl reakcí katolické církve na vlnu protestantství první poloviny 16. století.

Schválení 16 dogmatických dekretů představovalo pro katolíky nový impuls k upevnění a šíření katolické víry.

Po porážce stavovského povstání v roce 1620 nastává období rozkvětu katolických řádů u nás. Jen v Čechách bylo v 17. až 18. založeno přes 200 klášterů starých i nově vznikajících řádů, které změnilo charakter české krajiny.

Strahovský klášter

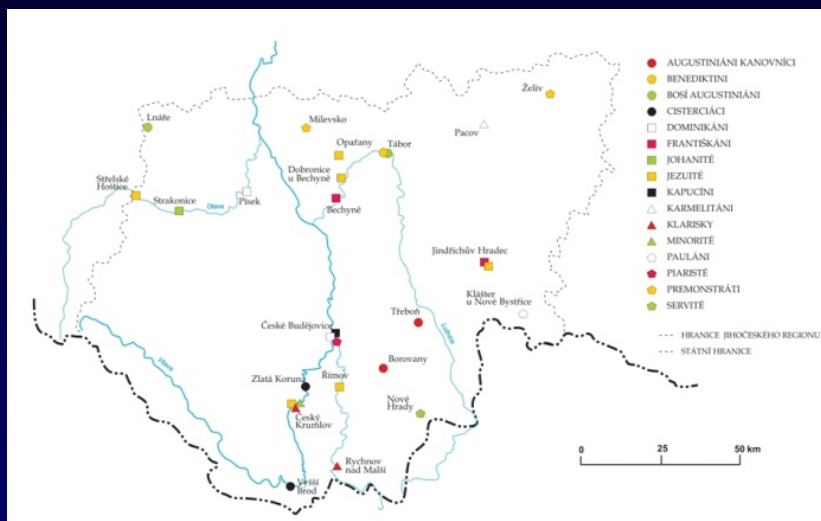
Zbraslavský klášter

Klášter Teplá

Klášter Hradisko

Řeholní domy na jihu Čech v letech 1620–1773

Období rozmachu náboženských řádů trvá až do druhé poloviny 18. století, kdy zejména za vlády Josefa II. dochází k mnoha omezením či rušení klášterů.

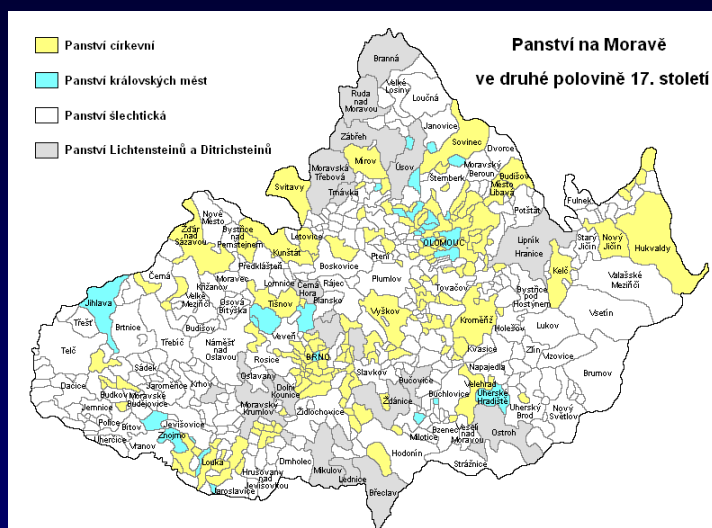
Kláštery, které chtěly přežít, musely změnit způsob života řeholníků, ač měly původně jiné poslání a spiritualitu.

Byla zakázána klauzura, chudoba, řeholní oděv, chórová modlitba, procesí a bohoslužby mimo kostely, či zrušena řada svátků.

Řeholníci museli přijmout buď duchovní správu ve farnostech či u armády, vyučování ve škole nebo pečovatelskou službu v nemocnicích a starobincích.

V důsledku Josefských reforem pokleslo církevní vlastnictví pozemkového fondu, a to z 10 % na asi 3 %.

Významné řády v pobělohorské době

Obnova a rozkvět starých středověkých řádů – mezi nejvýznamnější v českých zemích patřili benediktini, cisterciáci, premonstráti či františkáni.

Příchod nově vznikajících novověkých řádů – jezuité, kapucíni, karmelitáni, piaristé, voršilky, alžbětínky.

Zejména nové řády byly hlavními nositeli a propagátory myšlenek tridentského koncilu a staly se v českých zemích významnými činiteli politického a kulturního vývoje.

Významná úloha v procesu rekatolizace – misionářská činnost, dočasná správa farních beneficí.

Františkáni (Observanté) – jeden z neúspěšnějších řádů v českých zemích

Předchůdce řádu založen ve 13. století - v základu stejná řehole (sv. Františka) jako minorité a kapucíni – oddělení od minoritů v roce 1517.

Jedná se o žebravý řád - mají žít co nejvěrněji podle evangelia a mají zachovávat chudobu a poslušnost. Nesmějí mít majetek a dotýkat se peněz.

Sv. František káže před papežem Honoriem III.

Sv. František káže ptákům.

První kláštery vznikaly v Čechách a na Moravě po polovině 15. století. V roce 1517 bylo u nás 27 františkánských domů.

V souvislosti s reformací dochází poté k velkému úpadku. V roce 1571 existovalo v českých zemích pouze 17 řeholníků v 5 domech (srovnej dnes 43 členů v 7 domech).

Rozkvět nastává v 17. a první polovině 18. století v souvislosti s rekatolizací. Jsou obnovovány staré kláštery a zakládány nové. V roce 1704 je u nás 31 domů s 1000 řeholníků.

Františkánský klášter v Uherském Hradišti.

Počet františkánů v českých zemích

Rok	Počet domů / členů
1517	27 domů / asi 600 členů
1571	5 domů / 17 členů
1658	? / 600 členů
1704	31 domů / 1000 členů
1790	19 domů / 300 členů

Za josefinských reforem zrušeno pouze 5 františkánských klášterů – v roce 1790 existovalo 19 domů s 300 řeholníků (dnes 43 řeholníků v 7 domech).

Proč byli tak populární a úspěšní?

Nespecializovali se na určitou činnost – všestranné využití (misie, kázání, duchovní správa, nemocnice, vězení atd.).

Výhody pro fundátory – zádušní mše, umístění hrobky do kostela při klášteře, výuka potomků, správa poutních míst – poměrně levný provoz konventů.

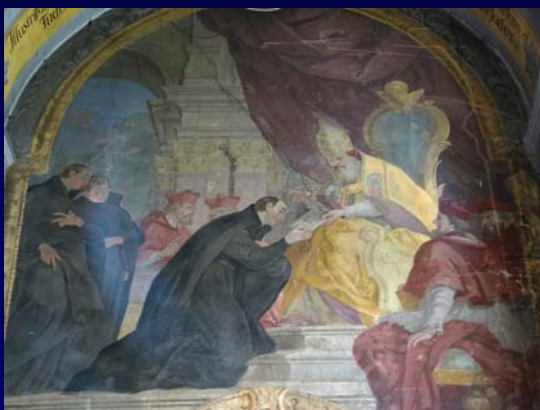
Františkánský klášter v Hájkův
17 km od Prahy založen 1659.

Františkáni z provincie sv. Václava.

Jezuité (Societas Iesu Tovarýštvo Ježíšovo)

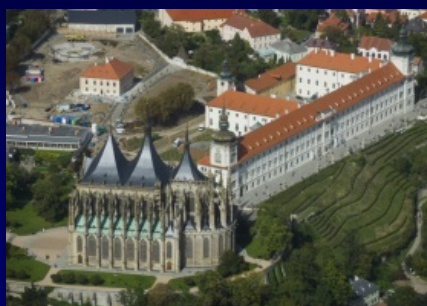
Jeden z nových řádů založený až 16. století. Španělský šlechtic Inigo Lopéz - později Ignác z Loyoly - založil tovaryštvo Ježíšovo v roce 1534. Do Čech se dostali poprvé 1556 do Prahy. Jedná se o nejznámější a nejrozšířenější řád z období baroka.

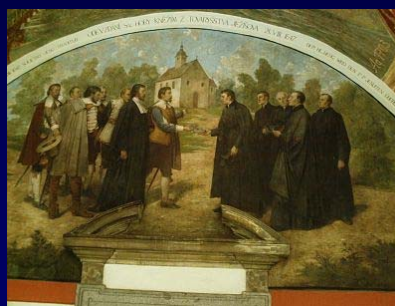
Freska *Potvrzení regulí jezuitského řádu* v kostele Panny Marie Sněžné v Olomouci. Představuje Ignáce z Loyoly, jak v roce 1540 přijímá z rukou papeže Pavla III. bulu, jež stvrdila existenci jezuitů jako řádu.

Jedná se o řád řeholních kleriků, který má zejména misijní, pastorační (mše, kázání, udílení svátostí) a vzdělávací poslání.

Řád vhodný k obrodě katolické církve v období rekatolizace – ze své podstaty stvořen k šíření katolické víry všemi možnými způsoby a k upevňování katolické zbožnosti.

Jezuitská kolej v Kutné Hoře

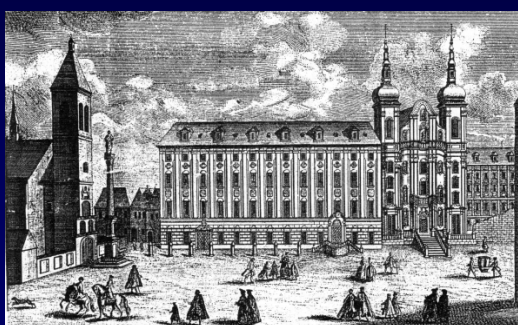
Předávání klíče kaple v Příbrami Jezuitům z Březnice 1647

Prosluli jako výborní pedagogové. Zajišťovali chod celé sítě škol od gymnázií po vysoké školy (1562 Jezuitská univerzita Praha, 1573 Olomouc).

Původně do škol přijímali i nekatolíky. Třístupňová výuka – nižší studium 5 let (gymnázium) 3 roky filozofická fakulta 4 roky teologická fakulta. Od roku 1622 převzali dříve utrakvistickou Karlovu univerzitu.

Pražské Klementinum kolem roku 1740

Jezuitská kolej v Olomouci roku 1724

Prosluli také výraznou misijní činností. V letech 1678 až 1773 odjelo na daleké misijní cesty 145 osob české větve jezuitského řádu.

Nejvíce jezuitských misionářů pocházejících z Čech bylo v Mexiku (30), na Filipínách (20), v Paraguayi (30), v Quitu (15) a v Peru a Chile (12), méně v Indii a Číně (9).

Jezuitští misionáři v Číně.

Alegorická mapa misijní činnosti jezuitského řádu z roku 1704.

Krutý osud jezuitských misionářů na misiích mezi americkými indiány.

Významné postavení udrželi do poloviny 18. století. Poté sílí opozice proti řádu – kritika přílišné kumulace majetku, vzdělávacího monopolu a jejich úsilí o politickou moc.

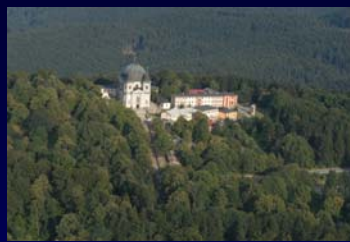
Tlak moderních byrokratických států na řád (nepodléhali panovníkovi, ale ústředí v Římě). Řád byl v roce 1773 po nátlaku evropských panovníků zrušen papežem Klementem XIV.

Honosná barokní knihovna v pražském Klementinu.

Na počátku 19. století řád obnoven ve skromnější podobě – v české historiografii přelomu 19. a 20. století poté interpretováni jako tmáří a nevlascenci a symbol pobělohorského temna.

Dnes mají v ČR 57 členů v 7 domech.

Poutní místo Hostýn pod správou Jezuitů.

Poutní místo Velehrad je od roku 1990 pod správou Jezuitů.

Místa působení jezuitů v České republice v současnosti.

Barokní kulty svatých

Nekatolická reformovaná náboženství zaměřila své uctívání pouze na Boha a jeho lidské vtělení Krista. Své prosby směřovali přímo k Bohu. Odmítli přímluvnou úlohu Panny Marie a svatých a jejich kultovní uctívání. Na rozdíl od katolické církve bylo pro ně nepřijatelné jejich uctívání skrze sochy a obrazy.

Proto se v českých zemích, které byly většinou protestantské, prosazoval zvýšený zájem o svaté a jejich kultury až koncem 16. století.

V nekatolickém prostředí byly do jisté míry tolerovány pouze kultury zaměřující se přímo na Boha či Krista.

Jednalo se např. o kult Nejsvětější trojice či kult Proměnění páně zaměřený na Kristovo božství.

Barokní kulty svatých

Rozvoj veřejného uctívání svatých u katolíků podpořil zejména dekret z tridentského koncilu, ve kterém je doporučováno biskupům a kněžím poučovat věřící o přímluvách světců v jejich posmrtném životě a o důležitosti jejich vzývání.

Propagovat se má úcta k relikviím a řádné zacházení s milostnými obrazy. Soudobí učenci je považovali za nástroj boží všemohoucnosti – skrze ně mohl Bůh vykonávat zázraky.

Za zázračné byly považovány i kopie – pokud se dotkly originálu. Za předměty veřejného kultu uznány jen prozkoumané obrazy, které dělaly objektivně zázraky (schválené po návrhu zvláštní komise biskupem).

Byl zdůrazněn jejich didaktický význam – měly vzdělávat lid ve víře a přimět jej napodobovat životy svatých.

V českých zemích se nejprve do povědomí většiny obyvatel dostávaly kultury zemských patronů.

Nejvíce uctíváný byl sv. Václav (nejvýznamnější místa kultu v augustiniánském klášteře na Zderaze a ve Staré Boleslavi).

Areál kostela sv. Václava ve Staré Boleslavi.

Sv. Vojtěch – známé je také jeho biřmovací jméno Adalbert (nejvýznamnější místa kultu katedrála sv. Víta, kláštery v Břevnově a Broumově).

Od 11. století byl svatý Vojtěch pokládán za druhého patrona české země po svatém Václavovi, stal se také hlavním patronem polské církve a Uher

Areál Břevnovského kláštera

Areál Broumovského kláštera

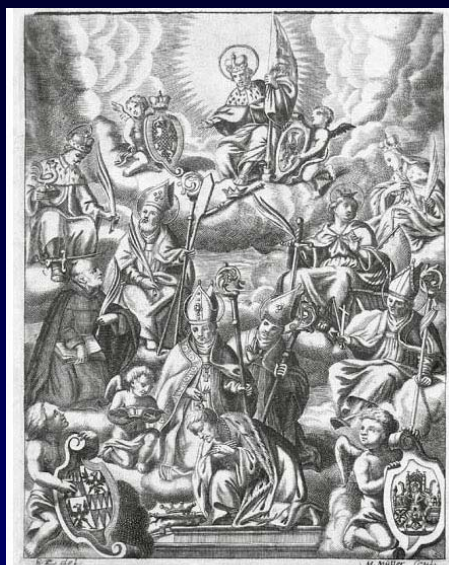

Sv. Vojtěch na Václavském náměstí

Sv. Prokop – poustevník, posléze první opat Sázavského kláštera (nejvýznamnější místa kultu – kostel Všech Svatých na Pražském hradě, Sázava)

Interiér kostela Všech Svatých v areálu Pražského hradu. Roku 1588 sem byly přeneseny ostatky svatého Prokopa ze Sázavy.

Zemští patroni spojení s Moravou, rytina z knihy J. Beckovského, Druhý sloup nepohutelného základu katolického živobytí (1707). Uprostřed nahoře je vyobrazen sv. Václav, na levé straně sv. Vít, Vojtěch, Kristýn (jeden z pěti benediktinských bratří – mučedníků následujících sv. Vojtěcha), na straně pravé sv. Ludmila, Kordula, Prokop, dole sv. Cyril a Metoděj při křtu knížete Svatopluka.

Méně známí či pouze regionálně uctívání byli např. sv. Cyril a Metoděj, sv. Ludmila, sv. Ivan, sv. Vintíř, bl. Hroznata, bl. Zdislava a další.

Socha věrozvěstů Cyrila a Metoděje na hoře Radhošť.

Po porážce stavovského povstání a následné rekatolizaci nastává velký rozmach uctívání kultů svatých. Populární se stávají nejen domácí patroni a svatí, ale celá škála světců a světic z nejrůznějších období vývoje křesťanství.

Svatí představovali v katolické církvi pojitko mezi lidmi a Bohem. Věřící se na ně obraceli jako na prostředníky, kteří svou přimlouvou podpoří jejich prosby Bohu. Každý člověk měl svého osobního křesťního patrona, k němuž se obracel s každodenními starostmi a zejména ve vypjatých životních situacích.

Světcí a světic disponovali různými ochrannými funkcemi v různých specifických oblastech. Ty často vycházely z jejich legendy a mohly se časově a regionálně měnit. Věřící se na ně obraceli s prosbami v oblasti jejich „kompetence“.

Sv. Roch – ochránce před morem.

Sv. Apollonia – ochránkyně před bolestmi zubů.

Sv. Vavřinec – patron kuchařů, knihovníků a koželuhů.

Sv. Antonín Paduánský – patron pro znovunalezení ztracených věcí.

Sv. Isidor – ochránce zemědělců.

Mariánský kult

Patrně nejrozšířenější barokní kult v českých zemích. Důvody rozšíření byly různorodé. Panna Marie Neposkvrněného početí (Immaculata) patřila k tradičním složkám habsburské rodové zbožnosti. Úctu k P. Marii šířily nové i staré řeholní řády (Jezuité, Servité). Mnoho šlechticů a měšťanů navštívilo slavná mariánská poutní místa a přivázeli kopie milostných obrazů a sošek.

Populární byla i mezi prostým obyvatelstvem – představovala ženský prvek ve výrazně mužsky koncipovaném křesťanství. Populární u žen i z hlediska její mateřské role. Obecně se věřilo, že její mateřství posiluje přímluvnou roli u Krista, která je daleko větší, než u ostatních svatých.

K rozšíření přispívalo i to, že mariánský kult měl mnoho podob a Panna Maria byla uctívána i prostřednictvím mnoha svátků v průběhu roku. Kult se šířil i prostřednictvím církevních bratrstev a také četných církevně uznaných vyobrazení Panny Marie.

Zázračný obraz Panny Marie Pomocné z roku 1717 z poutního kostela ze Skoků na karlovarsku. Nyní umístěn v klášteře v Teplé.

Na základě tohoto obrazu, který způsobuje záhraňná uzdravení vzniklo známé úsloví „Panenko skákavá“.

Palladium země české - milostný obraz, kterému čeští katolíci tradičně připisují zvláštní ochrannou moc nad Českými zeměmi. Jedná se o kovový reliéf Madony s dítětem (19x13,5 cm) chovaný ve staroboleslavském poutním chrámu Nanebevzetí Panny Marie.

Panna Maria Svatotomská
Palladium města Brna

Stříbrný oltář s obrazem
P. Marie v kostele sv.
Tomáše v Brně

Stříbrný oltář s obrazem
v bazilice Nanebevzetí Panny
Marie. Na toto místo byl
přenesen v r. 1783 z kaple
kostela sv. Tomáše. V roce 2010
byla dokončena restaurace oltáře

Ohňostroj provedený při oslavách korunovace
milostného obrazu P. Marie Svatotomské v Brně, 1736

Náboženská bratrstva

Období jejich rozmachu souvisí se vzestupem úcty ke svatým a zvýšenou pozorností věnovanou přípravám člověka na smrt a spasení. Byla složena převážně z laiků, ale mezi členy mohli být i duchovní. Existovala už od středověku. V období 15. a první poloviny 16. století dochází k jejich útlumu souvisejícímu s reformací, ale poté nastává období jejich největšího rozmachu v baroku.

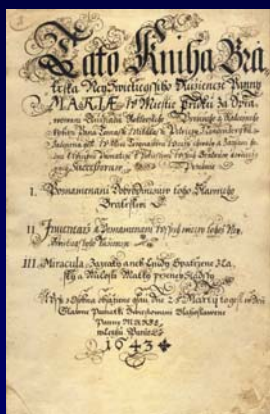

Literárské bratrstvo v Prachaticích.

Obr. 2: Znak bratrstva Nepomuckého poctě Panny Marie a svatého Valentína z Příbramě.

Bratrstva vznikala většinou na popud vrchnosti, která bratrstvo fundovala. Asi dvě třetiny jich vzniklo při farách a jedna třetina při kláštrech. V českých zemích je doložena existence více než 1400 různých bratrstev. Většina z nich byla zasvěcena Panně Marii (43%), potom různým světcům (31%), Kristovi (19%) a různým smíšeným kultům (7%).

List z knihy bratrstva Nejsvětějšího růžence Panny Marie z Frydku

Kování knihy bratrstva sv. Jana Nepomuckého v Hrabyni 1736

Členství v bratrstvech bylo dobrovolné a většinou byla určena pro obě pohlaví. Členové se scházeli pod vedením kněze v konkrétním kostele a svou náboženskou činnost zaměřovali zpravidla na nějaký katolický kult, jehož jméno mělo bratrstvo v názvu.

Důvody vstupu do bratrstev byly jak náboženské (vlastní spasení), tak světské (prestiž, společenské kontakty). Hlavním motivem bylo ulehčení boje o spásu duše – podpora modliteb všech členů bratrstva, zádušní mše, 5x ročně odpustky od papeže, řádný pohřeb členů bratrstva.

Kniha škapulířového bratrstva z Ostravy 1689

Jednou z hlavních složek činnosti bratrstev představovala příprava jejich členů na smrt a posmrtný život. Členové bratrstev měli četné povinnosti – modlitby za mrtvé, účast na pobožnostech, poutích, procesích a svátcích bratrstva. Účast na pohřbu členů. Každý člověk mohl být členem více bratrstev – více povinností s tím souvisejících.

Náboženská bratrstva byla zrušena dvorským dekretem Josefa II. z roku 1783. Osvícenství se snažilo racionalizovat víru a očistit ji od zbytečné pompy. Obrat především k charitě a ne ke smrti – dobročinnost barokní bratrstva nepěstovala.

<i>Kraj</i>	<i>počet lokalit</i>	<i>bratrstva</i>	<i>jezuitské sodality</i>	<i>bratrstva celkem</i>
Brněnský	44	66	3	69
Hradištský	27	33	1	34
Jihlavský	25	35	5	40
Krnovský ¹⁵¹	9	14	3	17
Olomoucký	35	38	2	40
Přerovský	44	52	-	52
Znojemský	27	35	3	38
Součet	211	273	17	290

Počet bratrstev olomoucké diecéze v období jejich zrušení v roce 1783 (podle Mañas 2005).

Lidová zbožnost

Vedle oficiální zbožnosti – zbožnosti panovníka, vrchnosti a kléru – se rozvíjela lidová zbožnost, ve které se snoubily oficiální prvky s různými, zpravidla ještě předkřesťanskými, zvyky a tradicemi.

Nejpočetnější chudé venkovské obyvatelstvo bylo zároveň nejméně poučenou skupinou věřících. Na venkově se udržovaly četné magické a pohanské praktiky. Snahou katolické církve bylo je vymýtit (což se jí nikdy zcela nepodařilo), či v přijatelné podobě folklorizovat a zahrnout je do katolické barokní zbožnosti.

Navzdory této snaze si duchovní i v 18. století neustále stěžovali na neschopnost mnohých věřících rozlišovat mezi pohanstvím a křesťanstvím.

Uctívané předměty

Celá řada hmotných předmětů zaujímala v barokní zbožnosti významné postavení. Některé byly objektem uctívání věřících, jiné byly posvěcené a používaly se v každodenním životě nebo při pobožnostech.

Velmi výrazně se uplatňovaly svaté relikvie. Jednalo se o ostatky svatých, či předměty spojované se životem Krista, Panny Marie a svatých.

V českých zemích se vycházelo ze středověké tradice, zejména z období vlády Karla IV., který byl věhlasným sběratelem relikvií. V pobělohorské době byla zdůrazňována kontinuita katolické zbožnosti v českých zemích, která měla ospravedlnit rekatolizaci.

Ostatkový (korunovační kříž) – nechal zhotovit Karel IV. roku 1354. Obsahuje celou řadu vzácných relikvií -kousek provazu, jímž byl Kristus spoután při bičování, úlomky z jeho trnové koruny, kusy dřeva kříže, část jednoho z hřebů, jimiž byl přibit na kříž, fragmenty houby, kterou byl na kříži naposledy napojen – tato kolekce relikvií Kristova utrpení, jedna z nejvýznamnějších na světě, je v něm umístěna tak, aby byla přístupna pohledu věřících.

Pro věřící mělo uctívání relikvií velký význam. Byly pro ně hmatatelným důkazem existence konkrétních svatých osob a jejich přítomnost zvyšovala náboženské zaujetí. Současně věřili v jejich zázračné vlastnosti.

Ostatky sv. Kalixta v kapli sv. Jíří v Českém Krumlově 1663

Relikvie sv. Víta, sv. Mořice a sv. Štěpána uložené v kostele sv. Mořice v Kroměříži

Každodenní život doprovázely posvěcené předměty (devocionálie). Jednalo se o nejrůznější medailky, křížky, svátostky, požehnané růžence, škapulíře, posvěcený vosk a celou řadu dalších předmětů.

Medailka sv. Jan Nepomucký

Posvěcený vosk tzv. Agnusek

Svatá Hora u Příbrami - svátostka ve tvaru srdce kolem roku 1700

Růženec a škapulíř

Jesličky (betlémy) – rozšířily a na přelomu 17. a 18. století – stavěly se o vánocích v kostelích. Za josefínských reforem bylo stavění jesliček v kostelích zakázáno – rozšířila se tak tradice tzv. lidových betlémů, která pokračuje dodnes.

Dřevěný betlém z Mohelnice

Architektonické prvky spojené s náboženskými rituály

Kaple Božího hrobu – napodobeniny ústřední části baziliky Božího hrobu v Jeruzalémě (přestavba z roku 1555 se aplikovala nejčastěji). Počátek jejich šíření v Českých zemích v 30. letech 17. století. Bylo postaveno kolem 30 těchto staveb. Kaple vznikaly zvláště z důvodu posilování snah o šíření katolické víry v jednotlivých oblastech, kde nabývaly významu poutních míst. Za tímto účelem byly často stavěny v blízkosti zemských cest, aby byly dosažitelné co největšímu počtu věřících.

Kaple Božího hrobu u Slaného postavena v roce 1665.

Kaple Božího hrobu v Brně u dominikánského kostela svatého Michaela archanděla v Dominikánské ulici

Přenesení kaple Božího hrobu jako nejsvětější křesťanské svatyně v Jeruzalémě do Evropy bylo vnímáno také jako osvobození kaple z možného nebezpečí, které představovala přítomnost osmanské nadvlády v Jeruzalémě. Hrob se multiplikací osvobodil od nevěřících, a dostal pod kontrolu katolické církve.

Kaple stavěla většinou šlechta ve spolupráci s řeholními řády. Kaple Božího hrobu stavěné v Evropě věřícím nahrazovaly jejich pouť do Svaté země.

Kaple Božího hrobu v Mikulově.

Oslavu Mariánského kultu představoval stavební typ tzv. **Loretánské kaple**. Úcta byla vyjadřována prostřednictvím tzv. „svaté chýše“ jež je v Loretu uctívána jako původní dům Panny Marie přenesený z Nazaretu. V 17. a 18. století vzniklo v českých zemích přes 50 těchto loretánských kaplí.

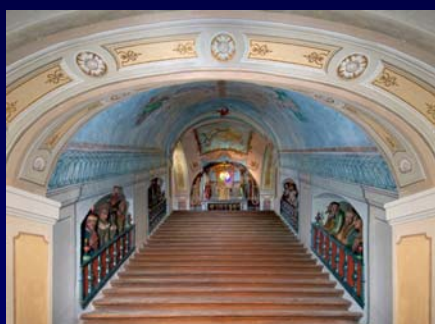

Loretánská kaple v Rumburku

Loretánská kaple v Brně je součástí minoritského klášterního komplexu. Vlastní „svatá chýše“ byla zaklenuta v roce 1723 a dnes se tak nachází v interiéru budovy.

Svaté schody - symbolizují schodiště v paláci římského místodržitele Piláta Pontského v Jeruzalémě, po kterém opakovaně stoupal Ježíš pro rozsudek smrti. Původní mramorové schody byly podle pověsti ve 4. století přivezeny do Evropy. V roce 1585 je nechal papež Sixtus V. přemístit do samostatně stojící kaple poblíž baziliky sv. Janů na Lateráně v Římě. V průběhu 18. století se začaly v Českých zemích šířit jejich kopie.

Svaté schody v Rumburku 1767.

Svaté schody v klášteře v Králíkách 1710.

Měly přesně stanovený počet stupňů (28) a věřící po nich na znamení úcty a pokání vystupovali pouze klečmo. K sestupu sloužila boční schodiště. Časté bylo vkládání relikvií do schodiště.

Svaté schody v areálu minoritského kláštera v Brně 1723. V 1. schodu jsou ostatky jeslíček, v 11. ostatky z Božího hrobu, ve 28. ostatek ze Sv. kříže.

Mezi další architektonické prvky barokní zbožnosti patřily křížové cesty a další drobné sakrální stavby (kapličky, sochy svatých, kříže, boží muka).

Křížová cesta v Jiřetíně pod Jedlovou 1759-1764.

Barokní kamenný kříž v obci Lidéčko - 1756.

Boží muka u obce Hradištko.

Kaplička u obce Onšovice v jižních Čechách.

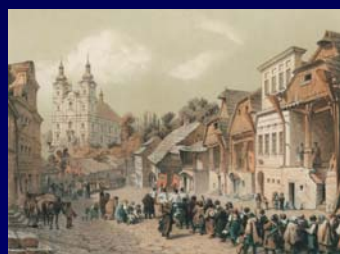

Socha sv. Antonína u Olešné.

Poutě a poutníci

Ve středověku poutníci navštěvovali s oblibou především svatyně s ostatky svatých a relikviemi, které byly spojeny s jejich životem. Oblíbená místa poutí byla ve Svaté zemi.

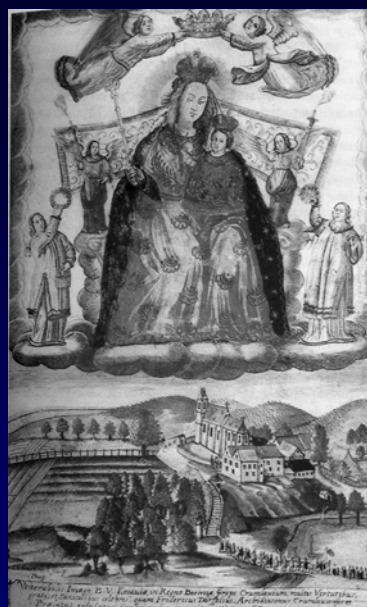
V raném novověku se obrátila pozornost i k zázračným obrazům a sochám. V českých zemích byly poutě utlumeny husitstvím a následnou složitou náboženskou situací. Pozvolné zlepšování situace ve druhé polovině 16. století po Tridentském koncilu – okázalá demonstrace příslušnosti ke katolické církvi. Po porážce stavovského povstání se staly jedním s nenásilných prostředků rekatolizace.

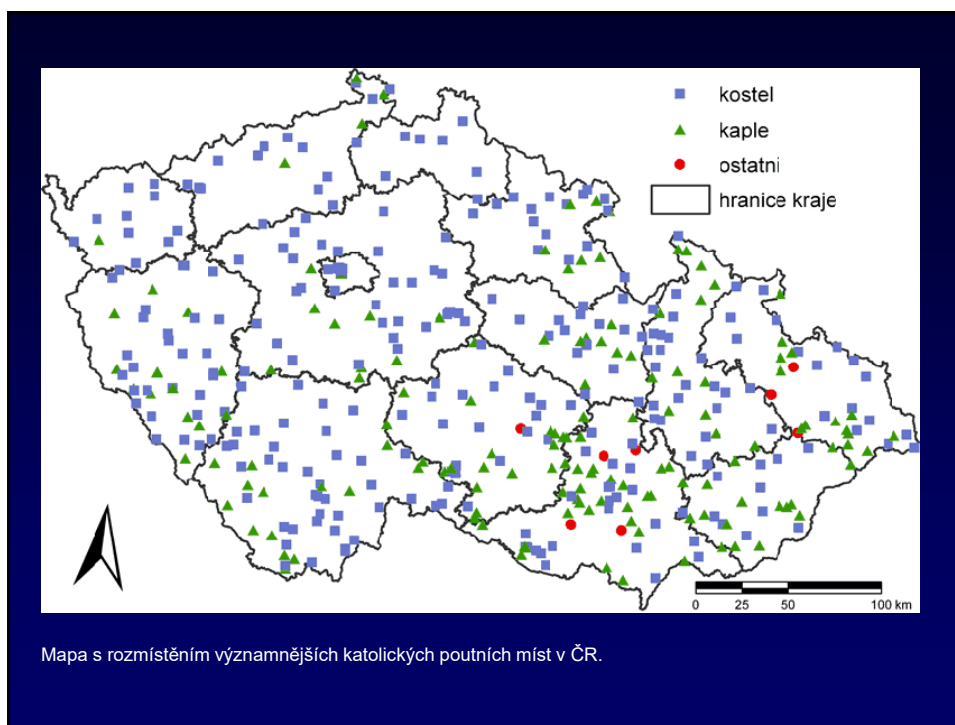
Obliba poutí vzrůstala nejen kvůli podpoře shora v rámci rekatolizace, ale také vzhledem k nejisté době během a po skončení třicetileté války.

Lidé měli pocit neustálého nebezpečí, nejistoty a beznaděje. Na poutích se lidé oprošťovali od každodenního stresu skrze víru v zázraky.

Možnost zásahu shůry poskytovala potřebný pocit naděje. Zvyšovala tak psychickou odolnost lidí vůči nepříznivým životním situacím.

Zbožné procesí směřuje na mariánské poutní místo Kájov -1660.

Motivy k návštěvě poutních míst byly různorodé a navzájem se prolínaly. Jednalo se o touhu po vyslyšení konkrétní žádosti, možnost prohloubit osobní zbožnost, získat odpustky za hříchy, či o touhu po nových, výjimečných zážitcích. Roli hrály i místní zvyklosti a ohled na veřejné mínění. Na rozdíl od středověku byl pouze velmi omezen motiv tzv. trestných poutí.

Motivy k účasti na poutích nebyly vždy je bohulibé. Poutní místa byla také vždy tradičním cílem zlodějů, žebráků a prostitutek.

Farář Valentin Jestřábský ve spisu „Vidění rozličné sedláčka sprostého“ z roku 1719 napsal:

„Dábel hledí pobožnost lidskou rušiti, a lidi k tomu nabízí, aby někteří šli na pouť z všetečnosti; jiní aby tam dobře pili, jiní aby tam mohli něco ukrásti, neb peníze někomu z kapsy vytáhnouti; někteří snad aby tam příležitost k smilnění neb cizoložství našli. A tak ne jeden z pouti větší břemeno hříchův domů nese, než na pouť nesl.“

Nekatolíci v českých zemích v pobělohorském období

Během první fáze rekatolizace opustilo české země velké množství obyvatel všech sociálních vrstev – podle odhadů až 30%. Během následujícího období třicetileté války mnozí náboženští exulanti stále doufali ve změnu poměrů a krátkodobě se do českých zemí vraceli. Po roce 1648 již nebyla změna situace reálná a tak se větší část z nich natrvalo usadila v různých evropských zemích a menší část se vrátila a konvertovala na katolickou víru.

Zbytky nekatolíků se však v českých zemích udržely po celé období 18. století, zejména mezi venkovskými poddanými. Těchto tajných nekatolíků však postupně ubývalo jak ztráceli kontakt se svou původní vírou (bez přítomnosti kněží a později i náboženských knih). Mnohde tak vznikaly lokální věrouky, které se soustřeďovaly kolem vykladačů víry a měly specifické prvky.